

ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НИЗЬКОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРИЙНЯТЛИВОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто та обґрунтовано рішення питань подолання низької інноваційної сприйнятливості промислових підприємств та національної економіки в цілому. Визначено найбільш вагомі фактори, що перешкоджають впровадженню інновацій. Розглянуто можливі шляхи підвищення інноваційної сприйнятливості.

The article examines and justifies solutions of the main issues for overcoming the low innovative susceptibility of industry and the national economy as a whole. The most significant barriers to innovation are identified. The possible ways of increasing the innovation susceptibility are considered by the authors.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний розвиток економіки характеризується значною конкурентною боротьбою суб'єктів господарювання різних галузей. Такі умови вимагають переходу до нових, більш ефективних методів управління, що, у свою чергу залежить від ряду чинників. Одним із найвагоміших є інноваційний розвиток. Саме інновації дають змогу підприємствам займати лідируючі позиції на ринку, збільшувати прибуток, вести гідну конкурентну боротьбу.

Визначення внутрішньо-організаційних бар'єрів, які стримують упровадження інновацій, пошук шляхів їх подолання, необхідні передумови розвитку ефективних і сучасних підприємств, економіки нашої держави в цілому [1, с.49].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Вивченню і дослідженню проблем інноваційної діяльності в Україні присвячуються праці багатьох науковців. Дослідження основних проблем розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств знайшли своє відображення в роботах таких вітчизняних вчених, як Б. А. Малицький, Л. І. Федулова, В. І. Дубницький, Н. С. Краснокутська, О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан, П. Г. Перерва, О. Е. Кузьмін, М. І. Зверяков, Б. В. Буркинський, А. І. Ковалев, А. І. Яковлев, С. Д. Ільєнкова, Ю. Р. Самігулліна, І. В. Космидайло та інші.

Все більше вчених проявляють інтерес до проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні, а результати їхніх розробок зумовлюють необхідність розширення та поглиблення наукових досліджень у цій області.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз результатів наукових досліджень показує, що пошук шляхів подолання перешкод інноваційного розвитку та створення сприятливих умов для здійснення інноваційної діяльності є перспективним, особливо зараз, коли Україна проголосила курс на інвестиційно-інноваційний розвиток [2, с.106].

Таким чином, можна констатувати, що проблема сприйняття інновацій дійсно має місце та грає важливу роль в діяльності підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз бар'єрів та перешкод впровадження й сприйнятливості інновацій та визначення шляхів їх подолання.

Необхідно визначити причини низької інноваційної сприйнятливості підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів-науковців визначають як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово розвинених країнах, а стабільне скорочення реальних обсягів фінансування науково-технічної стратегії не дають реального підґрунтя для переходу до інноваційної моделі розвитку [3, с.21].

Стимування інноваційної діяльності промислових підприємств України пояснюється обмеженістю джерел її фінансування, що пов'язано з фінансово-економічною нестабільністю в державі та кризовим станом більшості підприємств, які змушені реалізовувати інноваційні процеси за рахунок власних коштів. Відсутність власних коштів у підприємств для фінансування інновацій доповнюється іншими чинниками високими кредитними ставками та неспроможністю отримання довготермінових кредитів, теперішнім масовим банкрутством банків. Величезною перешкодою на шляху розвитку інноваційної діяльності в Україні є безпосередньо законодавча база. Вагомим недоліком законодавства України є некоординованість законодавчих актів між собою та їх невідповідність економічній ситуації в країні [4]. При цьому недостатньо уваги приділяється проблемам впровадження інновацій.

Шляхом до створення конкурентоспроможної економіки є активне використання наявної науково-технологічної бази у промисловості, тобто тісний зв'язок між науковими досягненнями та впровадженням створених нових технологій у виробництві.

Важливим фактором ефективності науково-технічної та інноваційної діяльності прийнято вважати ступінь сприйнятливості, а саме, – затребуваності суспільством, в цілому, і конкретними споживачами зокрема, продуктів і результатів, що отримуються у сфері інноваційної діяльності [5].

Під інноваційною сприйнятливістю економічної системи розуміється її здатність до:

- 1) цілеспрямованого і раціонального використання ресурсів інноваційної діяльності з метою задоволення потреб суб'єктів ринку;
- 2) своєчасного і ефективного створення організаційно-економічних механізмів, націлених на скорочення життєвого циклу створення інновацій, покращення результатів їхньої комерціалізації;
- 4) створення гнучкої організаційної структури регіональної економічної системи;
- 5) формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності на основі нововведень;
- 6) створення інноваційної культури органів влади;
- 7) використання і розвитку творчої ініціативи персоналу підприємств;
- 8) трансферту передового досвіду і потенціалу фахівців в рамках міжфірмових угод і альянсів [6].

При проведенні аналізу сучасного стану наукових досліджень, присвячених вивченню інноваційної сприйнятливості економіки, доцільно виявити особливості її формування в умовах різних економічних систем, звернувшись до історичного минулого України, оскільки потенціал, що склався за попередні десятиліття, ще довго буде визначати характер взаємин і мотиви поведінки суб'єктів економіки.

За останні десятиліття суспільство активно впливало на стан науково-технічного комплексу та взаємовідносини з промисловістю, визнаючи внесок освіти і науки в розвиток матеріально-технічного виробництва (і перш за все оборонного комплексу), що знаходить своє підтвердження в таких фактах.

По-перше, професія наукового та вузівського працівника мала високий соціальний статус; праця фахівців з науковими ступенями та званнями за інших рівних умов оплачувалася істотно вище, створювалися умови для безперервного підвищення кваліфікації та сильні стимули до праці. Продовжувалося зростання загального числа і питомої ваги, зайнятих переважно розумовою працею, при відповідному скороченні цих показників у осіб зайнятих переважно фізичною працею. Причому серед зайнятих розумовою працею найбільшу питому вагу в становили інженерно-технічні фахівці, а також науковці та викладачі. У теперішній час, в результаті переходу до ринкових неконтрольованих форм управління, загублені престиж, переваги, соціальна значимість та умови оплати інтелектуальної праці. Престижною стала робота фінансиста, банкіра, а не творця нововведень.

По-друге, виходячи з принципів суспільно-економічної та політичної доцільності держава використовувала добровільно-примусовий механізм впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Широке застосування одержала термінологія "впровадження" досягнень науково-технічного прогресу, що передбачає подолання опору господарського

середовища, найчастіше позаекономічними, адміністративно-наси́льницькими методами, і насправді, ця термінологія відповідала реальному стану взаємовідносин науки і виробництва [5]. Тому широке розповсюдження отримала точка зору, що в умовах планової економіки підприємства-виробники мали мало стимулів для здійснення і розвитку інноваційної діяльності, оскільки вони не були повністю незалежними господарськими суб'єктами економіки і їхня поведінка жорстко регламентувалася плановими завданнями з центру, а не запитом споживачів. Тобто, з одного боку, підприємство не тільки було обмежено в можливостях удосконалювати продукцію, утілюючи в ній останні досягнення науки і техніки, але і в більшості своїй чинило опір наси́льницькому впровадженню науково-технічного прогресу, не дивлячись на всі урядові ухвали і завдання по освоєнню зразків нової техніки.

Як бачимо, проблема впровадження інновацій приховується також і в самих людях, які звикли чітко виконувати свої функції та працювати за правилами. У сучасних умовах українським компаніям необхідно переходити на шлях інноваційного розвитку, генерувати та впроваджувати нові інновації [1, с.48].

В умовах відсутності ринкової конкуренції не стурбоване загрозою втрати споживача підприємство зосереджувало свою увагу на питаннях поточної діяльності а не проблемам стратегічного розвитку. Через пріоритет чинників концентрації і спеціалізації більшість підприємств були великими, що означало високу технічну оснащеність, складність організаційної структури, різноманіття технологічних процесів і асортименту продукції, високу кваліфікацію кадрів і в цілому досить високий рівень виробничої культури. Оскільки крупні підприємства обережно відносяться до радикальних інновацій і порівняно рідко виступають їхніми ініціаторами, віддаючи перевагу передбаченому прогресу, то на цій цілком раціональній лінії поведінки вони формують свою науково-технічну політику. Разом з тим роль малих і середніх підприємств була меншою, а методи стимулювання праці і підвищення творчої активності були єдиними для всіх типів підприємств і майже не містили відмінностей в їхні здійсненні.

Однак перехід до нових умов господарювання призвів до практичного знищення заводського і в значній мірі галузевого сектора науки.

Ймовірно тільки з великою обережністю можна було говорити про наявність інноваційної сприйнятливості. Оскільки в умовах тотального дефіциту і відсутності вибору покупець вимушений набувати будь-якого товару, то вітчизняну новинку із «знаком якості» і чудову споживчу продукцію, кінець кінцем, придбати було вкрай важко. Відношення до нових товарів більшою мірою визначалося питаннями престижу і соціального статусу, а не питаннями економічної, ергономічної, технічної доцільності. Не дивлячись на високий освітній рівень в суспільстві, доступність широким масам культурних цінностей і ідеологічне виховання, можна говорити про низьку культуру споживання в суспільстві.

Якщо стимули до праці культивувалися і підтримувалися адміністративними і економічними методами, то стимули до споживання практично знижувалися: пропагуючи теорію розумних потреб, в суспільстві забезпечувалася доступність лише обмежених першочергових споживчих цінностей. Таким чином, відсутність ринкового конкурентного механізму генерування інновацій, незабезпеченість органічного поєднання процесів науково-технічного і соціально-економічного розвитку, абстрактне сприйняття споживчими масами впливу науково-технічної сфери на стан споживчого ринку з'явилися чинниками, що зумовили низьку інноваційну культуру радянського суспільства. Саме тому здійснювані у вітчизняній економіці перетворення, крім формування ринкового механізму регулювання попиту-пропозиції, покликані також здійснити перехід суб'єктів економіки від планової до ринкової системи мотивації інноваційної поведінки [6].

Ступінь сприйнятливості інновацій багато в чому визначається тим, наскільки високий освітній рівень їх творців і споживачів, а також рівень отримуваних ними доходів, причому саме показники диференціації доходів залежно від рівня освіти є узагальнюючим індикатором стану освітнього потенціалу як складової потенціалу інноваційного. На рівні

організації освітній потенціал робить вплив на сприйнятливості до інновацій через зацікавленість справ в організації, через відношення до змін, які завжди супроводжують будь-які інновації, через розуміння суті і необхідності інновацій конкретного вигляду і ролі працівника в їхній творчому виконанні. Можна зробити висновок, що людина є першоджерелом всіх змін.

Підтримуючи цю позицію, розглянемо групу бар'єрів, що є визначальною у несприйнятливості до інновацій вітчизняної економічної системи, та не дозволяє ефективно комерціалізувати результати наукових досліджень. Це бар'єри, що характеризують недостатню компетентність суб'єктів інноваційної діяльності:

1. Неусвідомлення визначальної ролі інтелектуальної власності в розвитку економіки першими особами (урядовцями, керівниками наукових організацій і промислових підприємств).

2. Неусвідомлення переважною більшістю науковців важливості комерціалізації і невміння комерціалізувати результати своїх досліджень.

3. Похилий вік більшої частини науковців вищої кваліфікації (60–85 років).

4. Переорієнтація значної кількості талановитих науковців на виконання замовлень іноземних наукових центрів і компаній.

5. Погіршення якісного складу науковців, які працюють в академіях і університетах.

6. Низька ефективність системи підготовки наукових кадрів.

7. Порушення порядку впровадження НДР: науковці зазвичай спочатку отримують результати НДР, потім шукають шляхи для їх використання, а не навпаки.

8. Недостатнє володіння науковцями знаннями і уміннями для реалізації інноваційних проектів.

9. Зміна за останнє десятиріччя співвідношення між фахівцями інженерного і гуманітарного профілю від 80:20 до 20:80.

10. Нерозуміння науковцями, кому і навіщо потрібні результати їх досліджень [7, с.88].

Існують принаймні, три причини цього. По-перше, багато науковців знаходяться ще у полоні минулих тенденцій, коли держава перебирала на себе питання комерціалізації наукових досліджень і тому вони мають досить поверхове уявлення про складний і ризикований шлях між результатами наукових досліджень і отриманням прибутку від їх використання. По-друге, багато талановитих науковців в сучасних ринкових умовах переорієнтувалися на роботу з закордонними компаніями, або, не маючи можливості реалізувати свої розробки у власному інституті, здійснюють їх у приватному секторі. По-третє, навчальні програми підготовки магістрів, а також програми підготовки кандидатів і докторів наук не дають майбутнім науковцям та інноваційним менеджерам необхідних знань для комерціалізації результатів наукових досліджень [8, с.13].

Враховуючи ситуацію, що склалася, аналіз попиту на науково-технічну продукцію набуває першорядне значення. Аналіз попиту на нововведення проводиться в наступних напрямках:

1) аналіз потреби в нововведенні, що випускається і (або) реалізується, або в новій послугі;

2) аналіз попиту на нововведення і пов'язані з ним послуги і вплив на них різних факторів;

3) аналіз впливу попиту на результати діяльності підприємства;

4) визначення максимальної можливості збуту й обґрунтування плану збуту з урахуванням рішення перших трьох завдань, а також виробничих можливостей фірми [9, с.256].

Сталий економічний розвиток може бути досягнуто лише завдяки активізації інноваційної діяльності та ефективного використання інноваційного потенціалу країни. Актуальність інноваційного розвитку продиктована не тільки зовнішніми викликами, а й внутрішніми потребами, а саме, необхідністю забезпечення економічно збалансованого

розвитку. Крім того, саме від інноваційної активності суб'єктів економічної діяльності залежить стратегічна конкурентоспроможність України у світовій економіці. А при високому рівні інноваційної сприйнятливості національної економіки в цілому, інноваційна складова української економіки почне розвиватися, і, як наслідок, буде забезпечений приплив капіталу, з'явиться необхідний досвід для реалізації інноваційних проектів і навчання кадрів в цьому напрямку, що дозволить забезпечити досягнення мети, поставленої в Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [10] «забезпечити в зазначений термін (до 2020 року) підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази у порівнянні з теперішнім часом» [11, с.103].

Це означає, що необхідно створити такі умови для діяльності компаній і держави, які схилили б їх:

- до закупівлі постіндустріальних технологій;
- до придбання новітньої техніки;
- до скорочення робочих місць, що використовують некваліфіковану робочу силу;
- до нарощування нематеріальних активів і т.д.

Не варто недооцінювати роль органів управління у формуванні інноваційної сприйнятливості і реалізації самої ідеї інноваційного розвитку в діяльності підприємств і суспільній свідомості, що може бути проявлена по ряду наступних напрямів. По-перше, активна пропаганда і популяризація ідеї пріоритету інноваційності представниками органів влади і управління в засобах масової інформації. По-друге, патронаж урядовими органами самих різних публічних заходів, яким-небудь чином пов'язаних з інноваційною діяльністю (виставки, презентації, конференції і семінари). По-третє, оточення підвищеною увагою і створення високого суспільного статусу для підприємців і організацій, що здійснюють інвестиції в інноваційні процеси в промисловості. По-четверте, розробкою заходів законодавчого характеру, які зокрема сприяють зниженню податкового тягаря для підприємств і організацій, що здійснюють інноваційну діяльність. По-п'яте, чітке проголошення пріоритетності в бюджетному фінансуванні проектів по розвитку науково-освітньої і загальногосподарської інфраструктури, які містять інноваційні рішення.

Також стимулювання інноваційності промислових підприємств можливо, якщо:

1. Існують значні за розмірами венчурні фонди, створені спеціально для інвестування коштів у створення дослідно-експериментальних виробництв.
2. Банкам цілеспрямовано і на постійній основі виділяються кошти для кредитування на пільгових умовах (2-4% річних) малого та середнього бізнесу за умови, що малий і середній бізнес буде розвивати інноваційне виробництво.
3. Податки, зібрані з малого та середнього бізнесу, залишаються в розпорядженні місцевих бюджетів. Це створює систему зацікавленості місцевої влади у розвитку малого та середнього бізнесу на підконтрольній їм території.
4. Існує сприятлива податкова система для виробничих підприємств.
5. Держава створює, підтримує і передає в управління побудовані технопарки, бізнес-інкубатори та інші інноваційно-виробничі комплекси, в яких формується інфраструктура, необхідна для виникнення там експериментальних виробництв.
6. Держава здійснює ефективну політику кадрового відбору людей, залучених до процесу впровадження інновацій та розвитку економіки [12, с.28].

Висновки і перспективи подальших розробок. Національна економіка тримає курс на інноваційний розвиток. Проте фактично даний курс не реалізовується. Його реалізація не можлива, поки не будуть детально вивчені та подолані усі перешкоди на цьому шляху. І перш за все потребує особливої уваги проблема інноваційної сприйнятливості підприємств та держави в цілому.

Проведені дослідження дають можливість зробити наступні висновки. Формування сприйнятливої до інновацій економіки є першочерговим завданням і одним з пріоритетних напрямків. Україна має величезний потенціал для реалізації пріоритетних напрямів та переходу на інноваційний шлях розвитку. Однак, можна створювати величезний

інноваційний потенціал, спрямовувати гігантські ресурси на стимулювання інноваційної активності, але при низькій інноваційній сприйнятливості національної економіки, отриманий результат зовсім не виправдає наявні очікування.

Для цього необхідно формувати систему заходів, спрямованих на забезпечення інноваційної сприйнятливості економічної системи, що відбиває здатність національної економіки сприймати інновації. Ця система повинна передбачати цілу групу заходів, пов'язаних із:

1. законодавчою підтримкою і створенням типових елементів механізму регулювання інноваційної діяльності;
2. інформуванням громадськості через пропаганду, наукові конференції;
3. людським чинником, в якому закладений головний потенціал і, одночасно, головна небезпека при формуванні інноваційної сприйнятливості.

Таким чином, потребують подальшого вивчення та дослідження фактори, що стримують інноваційну сприйнятливість. Перелік заходів її підвищення необхідно доповнювати з врахуванням змін, що відбуваються у національній економіці.

Список використаної літератури

1. Крикуненко Д. О. Проблеми впровадження інновацій на підприємствах / Д. О. Крикуненко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 4. – Т. I. – С. 45–49.
2. Самігулліна Ю. Р. Дослідження стану та проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні / Ю. Р. Самігулліна // Економічний простір. – 2009. – № 24. – С. 106–112.
3. Космидайло І. В. Проблеми інноваційного розвитку в Україні та шляхи їх вирішення / І. В. Космидайло // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 2(68). – С. 20–27.
4. Д'якур М. В. Проблеми інноваційного розвитку України / М. В. Д'якур [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68308.doc.
5. Стрекалов О. Б. Методологические основы формирования инновационной восприимчивости экономики региона / О. Б. Стрекалов [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://businessidea.dtn.ru/6.htm> | <http://skladidey.narod.ru/38.html>.
6. Синиця Л. В. Забезпечення інноваційної сприйнятливості регіональної економічної системи / Л. В. Синиця // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2010. – № 2(144). – Частина 2 / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2010_2_2/Sunucha.pdf.
7. Цибулов П. М. Бар'єри на шляху комерціалізації результатів наукових досліджень в Україні / П. М. Цибулов, В. Ф. Корсун // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 6. – С. 87–96.
8. Малицкий Б. А. Неолиберализм и кризис инновационного развития экономики. Формула кризиса / Б. А. Малицкий. – К.: Феникс, 2009. – 64 с.
9. Ильенкова С. Д. Инновационный менеджмент: учебник [для вузов] / С. Д. Ильенкова, Л. М. Гохберг, С. Ю. Ягудин и др. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 2003. – 343 с.
10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control>.
11. Евсеев О. С. Инновационная восприимчивость национальной экономики в условиях модернизации / О. С. Евсеев // Молодой ученый. – 2012. – № 1. – Т. 1. – С. 98–104.
12. Прихач А. Ю. Проблемы восприятия инновационных преобразований / А. Ю. Прихач // Инновации. – 2005. – № 4(81). – С. 27–29.

Прийнято до друку 11.09.2012